

Bieńkowski, Tadeusz

"Jan Amos Komenský a Polsko", Marta Bečková, Praha 1983 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 27, 235-236

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marta Bečková: JAN AMOS KOMENSKÝ A POLSKO, Praha 1983, „Academia”, ss. 85, ilustr. Studie ČSAV 5.

Temat „Komeński a Polska” wzbogacił się znowu o świeżą publikację. Marta Bečková znana czeska badaczka związków Komeńskiego z naszym krajem ogłosiła w serii rozpraw Czechosłowackiej Akademii Nauk książkę, która zasługuje na uwagę historyków oświaty.

Wymieniony temat ma dwa zakresy. Pierwszy zakres obejmuje działalność wielkiego pedagoga na ziemiach polskich od momentu jego przybycia do Leszna w 1628 r. aż do ostatecznego opuszczenia Polski w roku 1656. Drugi zakres tego tematu to znajomość i recepcja dzieł i poglądów Komeńskiego w Polsce od połowy wieku XVII aż do czasów obecnych. Dotychczas uwagę większości badaczy przyciągał zakres pierwszy. Pobytowi Komeńskiego w Polsce poświęcona była pionierska rozprawa Antoniego Danysza z 1898 r. i obszerna książka Łukasza Kurdybachy z 1957 r. Również Bečková zajmuje się tym zakresem tematu i jej rozprawa omawia okoliczności polityczne, wyznaniowe i społeczne, jakie skłoniły Komeńskiego do przybycia do Polski oraz przynosi nowe źródła dotyczące przede wszystkim jego pobytu w Lesznie i późniejszych związków z tym miastem.

Praca Bečkovej jest skromna objętościowo, lecz jej wartość polega nie na ilości zapisanych stron, a na stwierdzeniach i dokumentacji źródłowej. Praca obejmuje właściwie dwa rozdziały, jeśli nie liczyć krótkiego rozdziału wstępnego, charakteryzującego problematykę i zadania pracy na tle dotychczasowego dorobku badawczego. Rozdział drugi oparty na doskonałej znajomości najnowszej

literatury historycznej dotyczy sytuacji politycznej i wyznaniowej w Czechach i Polsce na przełomie XVI i XVII w. Tolerancja panująca ówczesnie w Polsce sprawiała, że kierowały się tu różne grupy wyznaniowe prześladowane za wiarę w swej ojczyźnie. Tak było i z Braćmi Czeskimi, których pierwsza fala uchodźcza przybyła do Polski i Prus jeszcze w połowie XVI w.

Komeński wraz z dużą grupą swych współwyznawców przybył do Leszna w ramach drugiej fali uchodźców, która nastąpiła po klęsce białogórskiej i represjach wobec innowierców na terenach Czech. Pobyt Komeńskiego w Lesznie dzielący się na trzy okresy, przedzielone wyjazdami z tego miasta, był niezmiernie owocny dla twórczości samego Komeńskiego, dla rozwoju gimnazjum i stanu kultury miejscowej społeczności. Takie stwierdzenia wypowiadali badacze od dawna, posługując się różnymi źródłami i rozpatrując zagadnienie z różnych punktów widzenia. Obecnie Bečková sumuje te wypowiedzi i podkreśla znaczenie tak długiego pobytu Komeńskiego w Polsce i właśnie w Lesznie.

Najważniejszym i zarazem najciekawszym rozdziałem książki Bečkovej jest rozdział trzeci. Mówi w nim autorka o źródłach archiwalnych (dotychczas mało albo wcale nie wykorzystywanych) dotyczących działalności Komeńskiego w Polsce, a zwłaszcza w Lesznie, jak również późniejszych, już po opuszczeniu Polski związków Komeńskiego z tym miastem. Źródła te należą do tzw. Archiwum Jednoty Braci Czeskich w Lesznie oraz do korespondencji Komeńskiego, a przecho-

wywane są głównie w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Poznaniu. Zapisy znajdujące się w Archiwum Jednoty dokumentują udział Komeńskiego w pracach szkolnych i organizacyjnych społeczności Braci Czeskich. Z korespondencji wyziera pamięć i troska o Leszno nawet wówczas, gdy Komeński musiał na zawsze opuścić to miasto pozostawiając w nim księgozbiór i wiele niespełnionych zamierzeń.

Marta Bečková należy do grona czołowych komeńologów czechosłowackich, którzy cenią sobie wielce zasoby źródłowe archiwów i bibliotek polskich i spodziewają się po nich dalszych nowych i zaskakujących znalezisk. Naukowe penetracje zasobów polskich prowadzone przez komeńologów od dłuższego czasu z wielkim powodzeniem (ich wymownym

owocem jest także i książka Bečkovéj) nie są bynajmniej zakończone. Polska, jak żaden inny kraj, jest nasycona XVII i XVIII-wiecznymi „komeńianami”, czyli źródłami dotyczącymi osoby Komeńskiego i jego pism. W latach poprzedzających jubileusz 400-lecia urodzin wielkiego pedagoga (1992) poszukiwania nowych materiałów będą nadal prowadzone.

Historyczno-źródłoznawcza książka Bečkovéj przeznaczona jest przede wszystkim dla specjalistów-komeńologów. Zaprezentowała wszelako autorka w niej cechy warsztatu wysoce poważane przez historyków wychowania — doskonałą znajomość opracowań oraz wzorową metodę poszukiwań i opisu źródeł.

Tadeusz Bienkowski

Fryderyk Eberhard von Rochow: PRZYJACIEL DZIECI, opracowanie i wstęp Marian Pawlak, Olsztyn 1982, „Pojezierze”, ss. 355.

Zasłużone olsztyńskie wydawnictwo „Pojezierze” podjęło przed laty godną szerokiego upowszechnienia inicjatywę powołania osobnej serii pod nazwą „Literatura Warmii i Mazur w Dawnych Wiekach”. Opublikowano już w niej pisma Jana Dantyszka, Marcina Kromera, Jana Seklucjana, Stanisława Hozjusza, a z nowszych Stanisława Murzynowskiego, Wojciecha Kętrzyńskiego, Karola Małłka i kilku innych. Każdy tom został starannie opracowany pod względem edytorskim, poprzedzony wstępem charakteryzującym epokę i sylwetkę autora; obcojęzyczne teksty drukowano w przekładzie na polski i uzupełniano odpowiednimi przypisaniami wyjaśniającymi kwestie szczegółowe.

U schyłku 1982 r. ukazała się kolejna pozycja. Jest nią praca F. E. von Rochowa pt. *Przyjaciel dzieci* w dawnym przekładzie na język polski ks. Jerzego Olecha, całość zaś przygotował do druku i poprzedził dość obszernym wstępem M. Pawlak.

Niemiecki oryginał *Przyjaciela dzieci* wyszedł w 1776 r. spod pióra reprezentanta starej szlacheckiej pruskiej rodziny, związanej z panującym domem Ho-

henzollernów. Intencją von Rochowa było przygotowanie podręcznika do szkół ludowych, który będzie propagował ideały myśli oświeceniowej w powiązaniu z założeniami pruskiej polityki wychowawczej. Gwarantowała to osoba autora, który dążąc do podniesienia dochodowości majątków na terenie b. Prus Królewskich i Prus Książęcych proponował, zgodnie z postulatami francuskiego fizjokratyzmu, wiele zmian w dotychczasowym systemie gospodarowania. Istotne, że zamierzał osiągnąć to nie drogą nakazów, lecz starając się przede wszystkim przekonać ówczesnych chłopów o wyższości prezentowanych rozwiązań. Miała mu w tym dopomóc gruntowna reforma szkolnictwa ludowego i zmiana realizowanego wtedy programu nauczania.

M. Pawlak we wstępie poświęcił tym zagadnieniom sporo miejsca, charakteryzując z dużym znanstwem stosunki oświatowe istniejące na terytorium dawnej Warmii i Mazur. Stosownie zresztą podkreślił, że zagadnienia związane ze szkolnictwem nie doczekały się dotąd należytego opracowania. Były bowiem zwykle traktowane marginesowo przy